

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАСТГОҲЛИ РАНГТАСВИР ЙЎНАЛИШИНИНГ ЎЗГА ҲОС ТАМОЙИЛЛАРИ

Севара Иброхимова

Камолиддин Бехзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институти

3-босқич талабаси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13985488>

Аннотация. Ушбу тезисда Ўзбекистонда дастгоҳли рангтасвир йўналишининг ўзга ҳос тамойиллари ҳақидаги маълумотлар келтирилган.

Калим сўзлар: дастгоҳли рангтасвир, портрет, галерея, рассом.

SPECIFIC PRINCIPLES OF EASEL PAINTING IN UZBEKISTAN

Abstract. This thesis presents information about the specific principles of easel painting in Uzbekistan.

Keywords: easel painting, portrait, gallery, artist.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ СТАНКОВОЙ ЖИВОПИСИ В УЗБЕКИСТАНЕ.

Аннотация В данной дипломной работе представлены сведения о специфических принципах развития направления станковой живописи в Узбекистане.

Ключевые слова: станковая живопись, портрет, галерея, художник.

Рангтасвир санъати барча даврларда инсоният учун энг эътиборли санъат тури сифатида эътироф этилган. Қадимги дунёнинг Рим, Бонистон сингари мамлакатларида дастгоҳли рангтасвир йўналиши ибтидоси бошланиб ривожланди. Ўтган асрнинг бошларида Ўзбекистонда ҳам дастгоҳли рангтасвир йўналиши ёйила бошлади.

XX асрнинг иккинчи ярмида дастгоҳли академик рангтасвир ва композицияси ўзбек портрет санъати юксалиб ривожланди. Портрет соҳасида Лутфулла Абдуллаев, Абдулҳақ Абдуллаев, Раҳим Аҳмедов, Малик Набиевлар самарали ижод қилди. Лутфулла Абдуллаевнинг “Мулла Тўйчи Тошмухамедов”, “Йўлдош Охунбобоев” портретлари реалистик анъаналарда моҳирона тасвирланган. Абдулҳақ Абдуллаев биринчи ўзбек портретчи рассомлардан бири бўлиб, портрет соҳасида салмоқли ижод қилди. У ўз замондошлари, зиёлиларни, олимларни адабиёт ва санъат намоёндаларини портрет галереясини яратиб катта муваффақиятларга эришди. “Аброр Хидоятлов Отелло ролида”, ёзувчи “Ойбек” портрети муаллифнинг шох асарларидан бўлиб, Отеллони ўйчан боқиши,

гавда ҳаракати портретга романтик кўтаринкилик руҳини бахш этган. Унда юз ифодаси психологик ҳолати моҳирона тасвирланган.

Ойбек портретида шоир сиймоси композиция жиҳатидан жуда чуқур ва мукамал очиб берилган. Рассом бу асарда инсон қиёфасини абадийлаштирибгина қолмай, балки ҳамма юксак инсоний фазилатлар эгаси, оташ қалб, хаяжон ва ташвишга тўла буюк ёзувчининг жонли портретини яратди. Раҳим Ахмедов портрет жанрида ҳаётга чуқурроқ ёндошди. Инсон ички кечинмаларини, хис-туйғуларини, орзуларини, инсоннинг гузал қалбини ўз асарида очиб беради. Унинг “Она ўйлари”, “Сурхондарёлик аёл”, “Деҳқон” портрети ёрқин мисол бўла олади. Малик Набиев асосан портрет жанрида замондошлари билан бир қаторда тарихий алломалар образини ҳам яраташ устида кўп меҳнат қилади.

У 1952 йили “Беруний” образини яратди. 1993 йили эса буюк саркарда “Амир Темур портрети”ни яратди. Портрет композициясини яратишда рассомларнинг ўзига хос услуби мавжуд. Улар адабий қўлёзма, этнографик ҳужжатлардан унумли фойдаланади. Портрет мазмунига кўра қуйидаги турларга бўлинади: калла портрети, кўкрак қиёфаи портрет (бюст), ярим гавда портрет, бутун гавда қиёфаси портрети, портрет картина, гуруҳли портрет, миниатюра портрети ва хоказо.

Портрет композициянинг тузилишида инсонинг ташқи ва ички қиёфаси, унинг руҳияти, шунингдек қўли, ўтириш ҳолати, либослари, интерьердаги предметлар асосий восита сифатида муҳим роль ўйнайди. Ҳар бир рассом портрет яратишда ўз тажрибаси, усулига таянади. Бунга ҳар хил кутилмаган ҳолатда, ранг ва техникада бажарилган портретлар далил бўла олади.

Таниқли ижодкорлар ҳаётдаги воқеаларни тасвирий санъат, бадиий образларда мато мойбўёқда жозибador қилиб кўрсатадилар. Рассомлар ўз ижодида нарсa ва ҳодисаларнинг кишилар тафаккури ва ҳиссиётларига самарали таъсир кўрсатишга эришадилар. Рассом борлиқни шунчаки биладиган кишигина эмас, балки у аввало, бой тасаввур ва тафаккур қилиш қобилиятига эга бўлган ижодкордир. Дастгоҳли рангтасвир ва композицияларда тарихий ва замонавий йўналишлар, асар ғоялари санъатшунос каби таҳлил этилади.

Рангтасвирда буюк тасвирий санъат усталарининг ҳаёти ва ижодий асарларидаги ғояларни тасвирлаш қонун қоидалари, усуллари, композицияда ўз аксини топиб, санъат ихлосманди, томошабин ёки истеъдодли ёш талаба ўқувчилар онгида шакллантирилади. Шу билан бирга бундай асарлар кишилар руҳиятига таъсир кўрсатиб, уларнинг маънавий оламини, билими ва тажрибасини кенгайтиради.

Таълим жараёнида ўқувчи, талабаларда портрет, аёл қомати кўникмаларини шакллантиришда мактаб педагогик ва санъат техникумларида узвийликни инновацион таълим технологияларда босқичма-босқич тасвирлаш методикасини қўлланилиши дастгоҳли рангтасвир ва композиция ва бошқа мутахассис фанларида ҳам алоҳида аҳамиятга эгадир. Таниқли rassom P.Ахмедов муносабатлар методи ҳақида шундай деган: “Ёруғлик ва ранг муносабати ҳамда тусларини аниқ курсата олиш рангтасвирнинг асосини ташкил қилади”.

Бугунги кунда биз таҳсил олаётган оолий таълим муассасасида педагогик жараёнларни ташкил этишда ҳар бир талабада кузатилган ижодий қобилиятни ривожлантиришда 7 та босқичма-босқич тасвирлаш методикасида ўрганилади.

1-босқич. Аёл портретини дастгоҳли рангтасвир композициясия рангтасвирда тасвирлаш босқичлари тузилишига қараб қоғоз варағи тик ёки ётик ҳолатда бўлиши аниқлаб қаламтасвирда тасвирлаш. Аёл портрети анатомик калла суягини таҳлил асосида, кўшимча чизиқлар ёрдамида геометрик шакллар тарзида белгиланади, ҳамда амалда қандай мақсадларда ишлатилиши таҳлил қилинади. Аёл портрети қисмга нисбатан қаламтасвирда ўлчаниб, аёл портрети ташқи кўринишида жойлашган умумий белгилари абстракт кўрсатилади. Қаламтасвирда аниқ портрет аниқлаштириб чизилади. Аёл портрети нисбатларни натурага нисбатан таққослаб, характери солиштириб олинади.

2-босқич. Аёл портрети дастгоҳли рангтасвир композициясини рангтасвирда тасвирлашда матога (холсга) унинг жойланиши (композицияси) аниқланади.

Нарсанинг асосий нисбатлари, унинг ўлчами, конструктив қурилиши перспектив қисқариш қоидаларига риоя қилинган ҳолда рангтасвирда оч сояларнинг умумий кўринишни натурага нисбатан таққослаб рангда тасвирланади.

3-босқич. Аёл портрети дастгоҳли рангтасвир композицияни тасвирлашда соя, ярим соя, ўзидаги соя, тушувчи соялар аниқ тасвирланади. Аёл портрети асосий қисми ва майда бўлақларининг ўзаро жойлашуви аниқлаш. Тасвирлашда қўлланилган ёрдамчи чизиқлар ўчириб ташланади ва қўйилмадаги нарсалар билан рангтасвирдаги ўхшашлиги аниқланади.

4-босқич. Аёл портрети дастгоҳли рангтасвир композициясини тасвирлашда умумий кўринишни хона интерьеридеги ҳолат билан мослаштириб тасвирланади. Рангдаги тўқ очлик кузатилиб, рангларни совуқ ва иссиқ тусланишига аҳамият бериб ишлаш инсон қоматини янада жонли чиқишида хизмати каттадир.

5-босқич. Аёл портрети дастгоҳли рангтасвир, композициясини шаклларнинг характери ва фактураси кўрсатилади ҳамда иш бутун бир яхлитликка келтирилган ҳолда тугалланади.

6- босқич. Аёл қомати портрети дастгоҳли рангтасвир композициясини бош портрет қисми нисбатан асосий ўринда майда бўлақлар характерли ўхшашлик натурага нисбатан кузатилиб тасвирланади. Рангдаги умумийлик инсонни яхлит кўринишига ёрдам беради.

7-босқич. Аёл портрети дастгоҳли рангтасвир композициясини тасвирлаш жараёни яхлит кўриниш, умумий кўринишни йўқотмасдан рангда тўғри тасвирлашдан иборатдир. Охириги босқичда оч тўқлик натурани кўриниши рангдаги асосий соя ёруғликларни умумлаштириб тугатилади.

REFERENCES

1. Р. Джалилова Дастгоҳли Академик рангтасвир ва қаламтасвир портрет композицияси Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E)ISSN:2181-1784 www.oriens.uz SJIF 2023 = 6.131 / ASI Factor = 1.7
2. Композиция Гофур Абдурахмонов. Ўқув қўлланма Тошкент-2009